

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKAS OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVASIYALAR
VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI
CHORVACHILIK VA BIOTEKNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

VETERINARIYA PROFLAKTIKASI VA DAVOLASH FAKULTETI

Veterinariya meditsinasi (faoliyat turlari bo‘yicha) talim yunalishi 3- bosqich
talabalari uchun

“PATOLOGIK ANATOMIYA VA VETERINARIYA-SUD EKSPERTIZASI”

fanidan

**“SUT EMIZUVCHI VA PARRANDALAR CHECHAK KASALLIGINING
PATOMORFOLOGIYASI”**

Mavzusi bo‘yicha ochiq darsi uchun tarqatma material

O‘qituvchi : dotsent

Kuliyev B.A

Samarqand 2023

Tuzuvchi:

Kuliyev B.A. SamVMI, “Hayvonlar anatomiyasi, gistologiya va patologik anatomiya” kafedrasining dotsenti

Taqrizchilar:

Karimov M.G. SamVMI, “Hayvonlar anatomiyasi, gistologiya va patologik anatomiya” kafedrasining dotsenti

Alimov A. Samarqand shahar veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish bo`limi boshlig`i

Mavzu: “Sut emizuvchi va parrandalar chechak kasalliklarining patomorfologiyasi” Ma’ruza mashg‘ulotning texnologik modeli
Ma’ruzada ta’lim texnologiyasi

O‘quv soati: 2 soat	Talabalar soni:
O‘quv mashg‘ulotining shakli	Mavzuiy – ko‘rgazmali ma’ruza - mashg‘ulot)
Mavzu rejasi	<p>1.Sut emizuvchi chechak kasalligi. Etiologiyasi, patogenezi, patanatomiyasi, gistogenezi, tashhisi va qiyosiy tashhisi.</p> <p>2.Parrandalar chechak kasalligi. Etiologiyasi, patogenezi, patanatomiyasi, gistogenezi, tashhisi va qiyosiy tashhisi.</p>
Mashg‘ulotning maqsadi: Sut emizuvchi va parrandalar chechak kasalligining patomorfologiyasini o‘rganish.	
<p style="text-align: center;">Pedagogik vazifalar:</p> <p>1.Sut emizuvchilar chechak kasalligining etiologiyasi va patogenezi</p> <p>2. Parrandalar chechak kasalligining etiologiyasi va patogenezi.</p> <p>3. Sut emizuvchilar chechak kasalligining patomorfologiyasi.</p> <p>4. Parrandalar chechak kasalligini patomorfologiyasi.</p>	<p style="text-align: center;">O‘quv faoliyati natijalari:</p> <p>1.Sut emizuvchilar chechak kasalligining etiologiyasi va patogenezi tushuntiring</p> <p>2. Parrandalar chechak kasalligining etiologiyasi va patogenezi ayting.</p> <p>3. Sut emizuvchilar chechak kasalligining patomorfologiyasini izohlab bering.</p> <p>4. Parrandalar chechak kasalligini patomorfologiyasini tushuntirib bering</p>
Ta’lim metodlari	Ma’ruza, savol-javob, suhbat, o‘zaro o‘qitish metodi, klaster, insert texnikalari
Ta’lim vositalari	Ma’ruza matni, kodoskop, slaydlar, format qog‘ozlari, markerlar, skotch, asosiy ma’lumot va tayanch tushunchalardan iborat ma’ruza matnlari (tarqatma material).
<i>Ta’lim shakllari</i>	Frontal, jamoaviy, guruhlarda ishlash.
<i>O‘qitish shart-sharoiti</i>	Texnik vositalardan foydalanish va guruhlarda ishlashga mo‘ljallangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og‘zaki nazorat, savol-javob, reyting tizimi asosida baholash.

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik haritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	ta'lim beruvchi	ta'lim oluvchilar
1 - bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish (10 daq.)	1.1. Ma'ruzaning mavzusi, maqsadi va rejasinima'lum qiladi, mashg'ulotdan kutilayotgan o'quvnatijalari bilan tanishtiradi. 1.2. Mashg'ulot davomida aniq holatlarni tahlil qilishga e'tibor qilishni yeslatadi (talabalarqo'llarida o'tgan dars oxirida tarqatilgan ma'ruzamatnlari mavjud).	1.1. Tinglaydi va yozadilar.
2 - bosqich. Asosiy (60 daq.)	2.1. Avvalgi mavzuni yesga solish va ma'ruza matnio'qish natijasida nimalarni o'rganganliginianiqlash maqsadida blis-so'rov o'tkazadi. Vizual meteriallar asosida ma'ruza o'qiydi: 2.2. Kasallikning etiologiyasi 2.3. Kasallikning patogenezi 2.4. Kasalliklarning patomorfologiyasi 2.5. Kasalliklarga tashhis qo'yish va qiyosiy tashhisi.	2.1. Esleydi, savollargajavob beradi. Yozib boradi. Mexanik antiseptika kategoriyasigaklaster tuzadilar. 2.3. Venna diagrammasini chizadilar. 2.4. O'zlari tayyorlagan Vennadiagrammalarini taqdimotini qiladilar.
3 - bosqich. Yakuniy (10 daq.)	3.1. Mavzuga yakun yasaydi, umumiy xulosalarnishakllantiradi, faol ishtirok yetgan talabalarnirag'batlantiradi. Olingan bilimlarni ahamiyatini ochib beradi. 3.2. Faollik ko'rsatmagan talabalarga qo'shimchavazifa beradi. 3.3. Mustaqil ish uchun vazifa: botulizm kasalligining patomorfologiyasi mavzusida referat yozish.	3.1. Eshitadi, aniqlashtiradi. Topshiriqlarni yozib oladilar.

Tayanch soʻzlar va iboralar.

Etiologiya, patogenez, nekroz, qon quyilishlar, yalligʻlanish, distrofiya, gemorragik, kataral, ekssudat, rozeola, papula, vezikula, pustula, qorachechak, deftiritik.

“BBB JADVALI” GRAFIK ORGANAYZERI

Oʻquv faoliyati bevosita yozuv taxtasi yoki ish qogʻozida oʻz aksini topgan quyidagi sxema asosida tashkil etiladi:

BILAMAN (Talabaning birlamchi bilimini baholash uchun)	BILISHNI XOHLAYMAN (Oʻqituvchi ishini rejalash uchun)	BILIB OLDIM (Talabaning qoʻshimcha olgan bilimini baholash uchun)
---	--	--

SUT EMIZUVCHILAR CHECHAK KASALLIGI

Sut emizuvchilar chechak kasalligi oʻtkir kechadigan yuqumli kasalligi boʻlib, shilliq qavatlarida va terida oʻziga xos qoplama-pustulalarning xosil boʻlishi bilan harakterlanadi. Hamma turdagi sut emizuvchi hayvonlar kasalanadi.

Etiologiyasi va patogenez. Virus organizmga aerogen, alimentar yoʻllari bilan va kasalni sogʻ hayvon bilan kontakti natijasida tushadi. Terining va shilliq qavatlarining epiteliysida koʻpayadi. Bunda oʻchoqli yalligʻlanish - birlamchi affekt, qaysikim virus bu joydan birinchi sutkalarda regionar limfa tugunlariga oʻtadi va keyin qonga, ichki organlarga. Bu joylarda ham tez koʻpayadi. Koʻzgatuvchi qon orkali yana teri va shilliq qavatlarga oʻtadi va bu joylarga chechak uchun harakterli oʻzgarishlar rivojlanadi.

Chechak ekzantemasi rivojlanishi bilan virus qonda boʻlmaydi, harorat tushadi. Bir necha bosqichlar rivojlanadi. Dasdlab qizil rangdagi gipreimiya oʻchogʻi-**roziola**, 2-3 kundan keyin hujayralar toʻplanishidan qattiq tuguncha-**papula** xosil boʻladi. Tugunchada qon tomirlar giperimiyasi rivojlanadi, zardob suyuqligi toʻplanadi, natijada tuguncha yumshaydi va qizil rangdagi pufakcha-**vezikula** xosil boʻladi. Keyin leykosidlar emigrasiyasi kuchayadi va yiringli ekssudat xosil boʻlib toʻplanadi, natijada kulrangdagi yiringli qopama-**pustula** xosil boʻladi.

Cho'chqalar va quyonlarda esa eritosidlar emigrasiyasi kuchayib gemorragik ekssudat xosil bo'lib to'planadi va qizil rangdagi qoplama shakllanadi. Shuning uchun bu hayvonlarda kasallik **qorachechak** deb yuritiladi.

SUT EMIZUVCHILAR CHECHAK KASALLIGINING PATOMORFOLOGIYASI

Qo'ylarning chechagi. Terida, nafas, hazm yo'llarining shilliq qavatlarida chechak tugunchalarining (pustulalf) xosil bo'lypsh bilan xarakterlanadi. Boshqa hayvon turlaridan farqli ravishda kasal qo'ylarning terisida 90% foiz to'liq shakllangan, qattiq, 0,5-1 sm kattalikdagi papulalar ko'rinadi. Dastlab ular qizil, keyinchalik kulrangda bo'ladi. Papula hosil bo'lgandan keyin epidermis yemiriladi va ajraladi, Gistologik esa boshqa hayvonlardan farqli ravishda o'ziga xos xujayralarning shakllanishi bilan xarakterlanadi - makrofaglar, yoki epiteliy xujayrasini yadrosi vakuolizasiya holatida, sitoplazmasida yumalok shakldagi tanachaning xosil bo'lishi bilan xarakterlanadi.

Chechak tugunchalari 80% kasal qo'ylarda uchraydi. Ba'zida esa jigarda, buyrakda, burun, kekirdak, katta qorin, shirdon va ichak shilliq pardalarida uchraydi. Ular oq rangda bo'lib, qattiq va qizil parda bilan qoplangan. Papula o'rnida yaralar xosil bo'ladi. Limfa tugunlari kattalashadi. Terida va o'pkada gangrenani rivojlanishidan kasal qo'ydanda o'tkir hid keladi. Organlari yarim chirigan holatda bo'ladi.

Echkilarda ham xuddi qo'ylarnikiday o'zgarishlar bo'ladi, lekin og'ir shaklda o'tadi.

Sigirlarning chechagi. Ospovaksina. Virusi chaqirib, sifatli kechadi. Yelin surg'ichlarining terisida vezikula va pustulaning xosil bo'lishi bilan xarakterlanadi. Kasallikni haqiqiy sigirlar chechagining virusli chakirganda pustulada nerkoz dermada chuqurlashib ketadi. Mastit rivojlanishi mumkin. ekzantemalar ba'zida bosh, bo'yin, yelka, buqalarda mashonka terisida uchraydi.

Otlarning chechagi. Sigirlar chechagining virusi chaqiradi va papulo-pustulez stomatit hamda yelka, lab, kurak oblastidagi terida chechak tugunchalarining xosil bo'lishi bilan xarakterlanadi. Burun, ko'z, jinsiy organlarning shilliq qavatida xosil bo'lishi mumkin.

Tuyalarning chechagi. Lab yaqinidagi terida, og‘iz shilliq qavatida ekzantemalarning xosil bo‘lishi bilan xarakterlanadi.

Chuchqalarning chechagi. Chuchqalarning, sigirlarning chechagining virusi va ospovaksina virusi chaqiradi. Qorin, yelka, quloq, bosh terisida 1-1,5 sm kattalikdagi ekzantemalarning xosil bo‘lishi bilan xarakterlanadi.

Quyoning chechagi. Yuqori o‘lim bilan xarakterlanadi. Quloq, qorin, yelka va mashonka terisida ekzantemalar xosil bo‘ladi. Kataral yoki yarali keratit, kon’yunktivit ham rivojlanadi. Chechak tugunchalari milk, lab, til, tanglay, jinsiy lablarda, urug‘donda, upkaga va jigarda ham xosil bo‘ladi.

Tashhis. kliniko-epizootologik, epidemiologik ma‘lumotlarga, patomorfologik va laboratoriya tekshirishlariga asoslanib qo‘yiladi.

Chechak tugunchalari 80% kasal qo‘ylarda uchraydi. Ba’zida esa jigarda, buyrakda, burun, kekirdak, katta qorin, shirdon va ichak shilliq pardalarida uchraydi. Ular oq rangda bo‘lib, qattiq va qizil parda bilan qoplangan. Papula o‘rnida yaralar xosil bo‘ladi. Limfa tugunlari kattalashadi. Terida va o‘pkada gangrenani rivojlanishidan kasal qo‘ydan o‘tkir hid keladi. Organlari yarim chirigan holatda bo‘ladi.

Parrandalarning chechagi. (ospa - chechak - difterit). Kontagiozli kasallik bo‘lib, parrandalarning hamma yoshlilari kasallanadi. 2-hil shaklda kechadi: teri va difteritik - og‘iz, tomok; va ko‘z shilliq, pardalarining jaroxatlanishi bilan xarakterlanadi. Ba’zida aralash shakli ham uchraydi. Parranda chechagining 4-hil virusi farq qiladi, tovuq, indeyek, kanareyka (bedana) va kaptarlarning chechak virusi. 20-70 foiz o‘lim sodir bo‘ladi. Terini shaklida o‘zgarishlar dastlab bosh terisida xosil bo‘ladi.

PARRANDALAR CHECHAK KASALLIGINING ETIOLOGIYASI VA PATOGENEZI

To‘qimaga o‘rganib oladi va qavat xosil bo‘ladi. Difteritik jarayon ikkilamchi xosil bo‘lib, birlamchi o‘zgarishlar shilliq qavatlarda ekzantemalarning to‘liq rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Parrandalarning chechagi teri» shilliq qavatlarning epitelij xujayralarida maxsus tanachani - Bollinger tanachasini xosil bo‘lishi bilan

harakterlanadi. Bu tanacha Sudan-III'da buyalganda yaxshi ko'rinadi. Ular yumaloq yoki oval shaklda bo'lib, yirikdir va keyinchalik butun xujayrani egallab oladi. Bollingar tanachasida virus saqlanadi. "Aralash shaklda esa bir vaqtda teri va shiliq qavatlarida ekzantemalarning xosil bo'lishi xarakterlidir. Kuchli orriqlanish va jigar, buyrak, yurak mushaklarida oqsil — yog'li

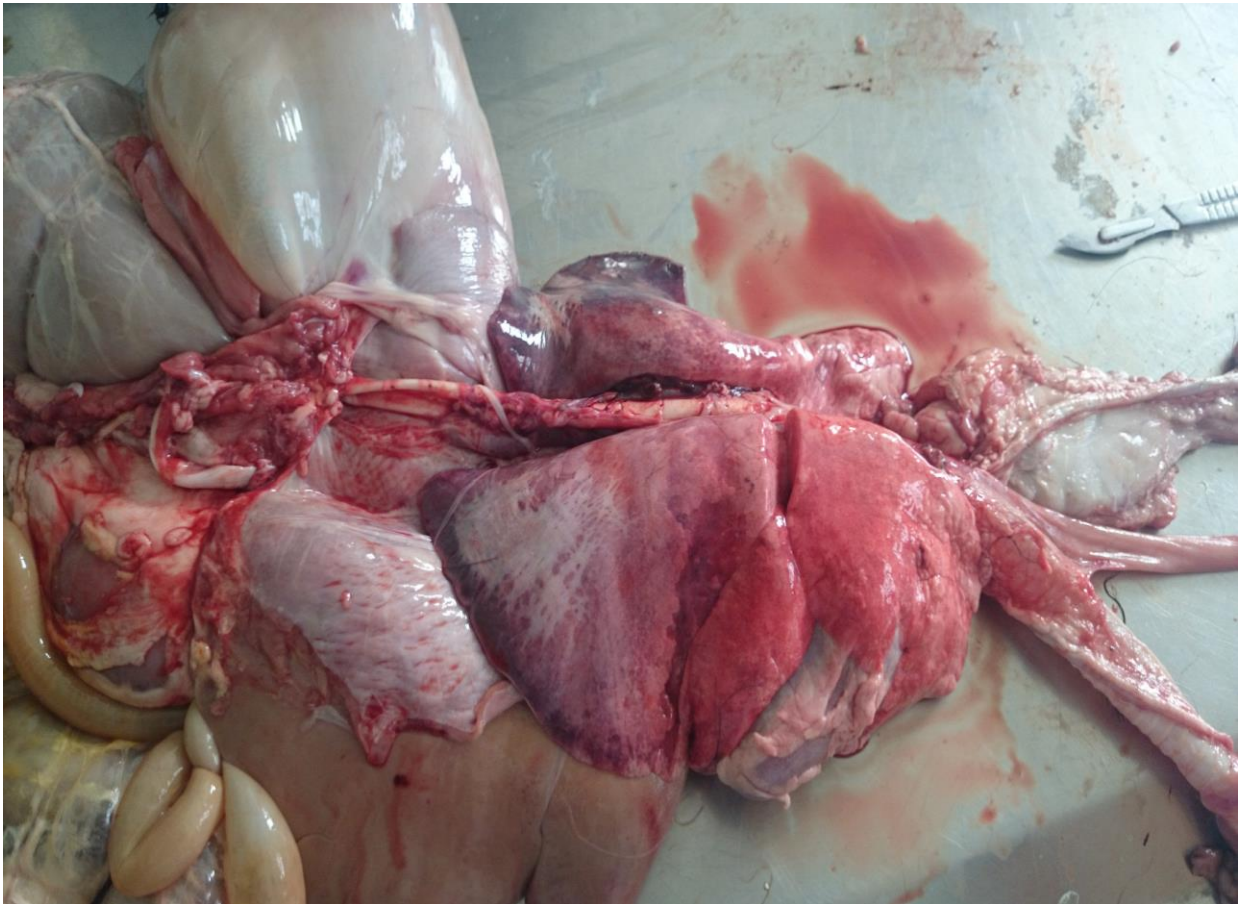
Parrandalar chechag kasalligining patomorfologiyasi.

Kasallik ikki xil shaklda kechadi: **1. teri shakli** – parrandalarning bosh terisida oqimtir tugunchalar xosil bo'ladi, keyin qizg'ish rangdagi vezikulalar shakllanadi. Bu o'zgarishlar parrandaning tojida ham rivojlanadi.

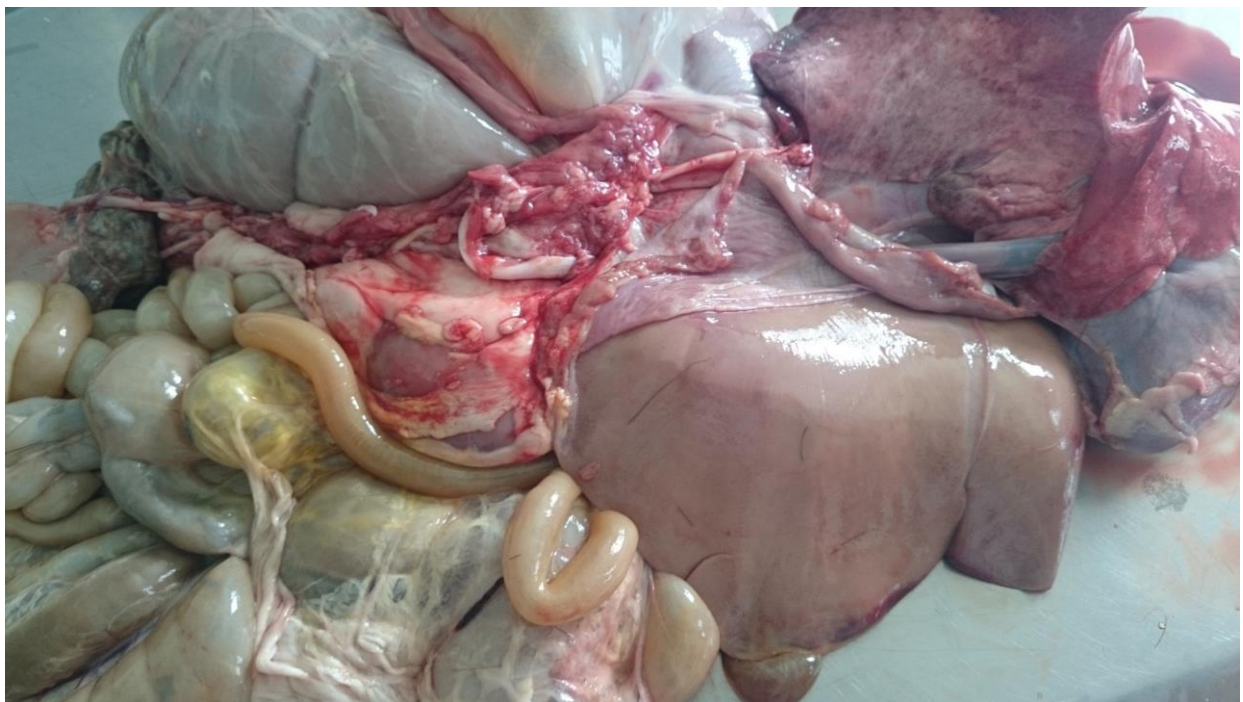
2. Difteritik shakli – ko'z, tamoq va qizilo'ngach shilliq qavatlarida burmalar xosil bo'ladi, ular oqimtir-kulrangda ko'rinadi.

Parrandalarda asalliknini patogenezini sut emizuvchilarnikidan farqli ravishda pustula bosqichi rivojlanmaydi..

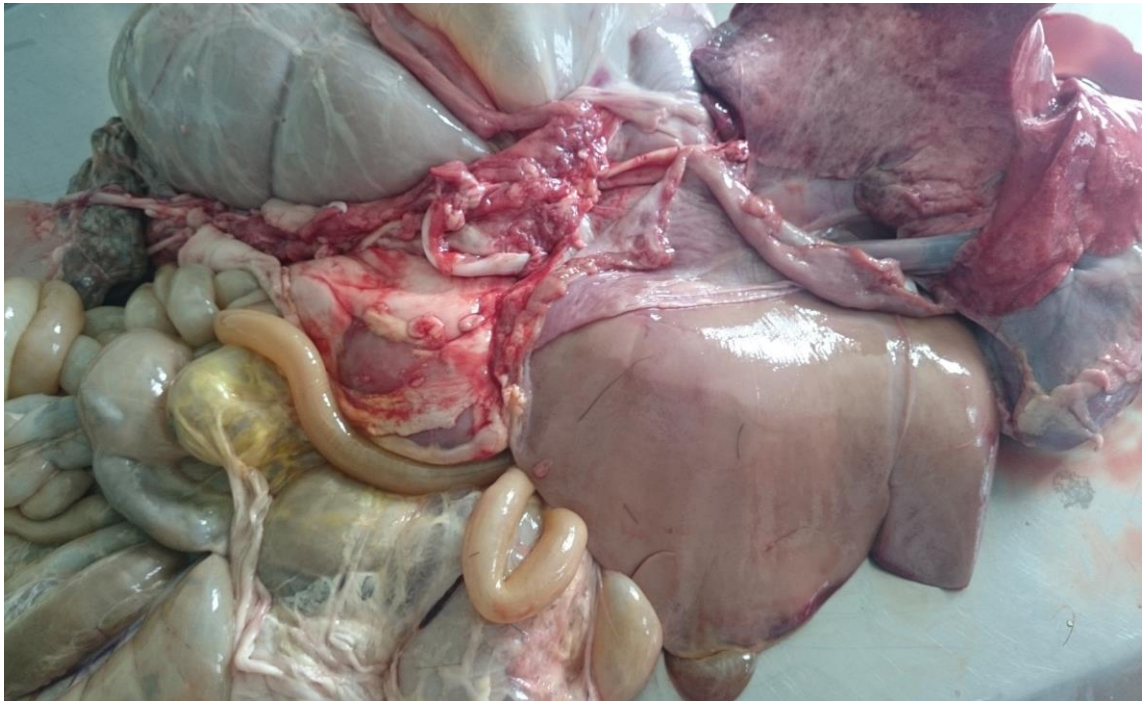
Tashhiz va qiyosiy tashhiz . Sut emizuvchilar chechagi o'latdan, dermatitlardan, pnevmoniyadan, parranalar chechagi esa avitaminozlardan, o'latdan qo'zg'atuvchisi va bosqichli rivojlanishi bilan farqlanadi.

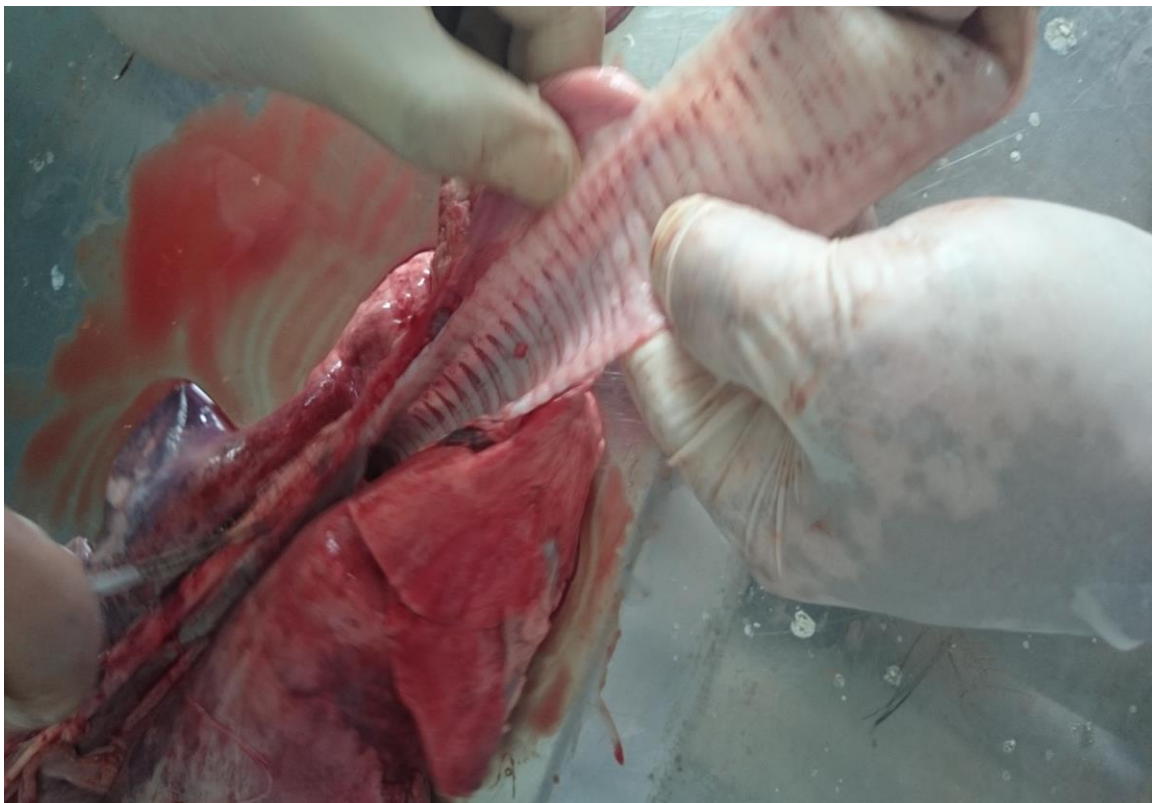
Makroskopik ko‘rinish. O‘pkada pustulalar.

Makroskopik ko‘rinish. Jigarda vezikulalar.

Makroskopik ko‘rinish. Ichaklarda rozeolalar.

Makroskopik ko‘rinish. Kekirdak shilliq qavatrida giperemiya.

Foydalanilgan adabiyotlar.

Asosiy adabiyotlar

1. Ibodullayev F.I. Qishloq xo'jalik hayvonlarining patologik anatomiyasi. Darslik. Toshkent «O'zbekiston», 2000 yil.
2. Kuliev B.A., Eshimov D.E., Yulchiev J.B. Patologik anatomiya (Gavda yorish va sud-veterinariya ekspertizasi). O'quv qo'llanma. Toshkent "ILIM ZIYO" 2017 yil.

Xorijiy adabiyotlar

1. Gavin M. Donald, Jachary James F. Pathologic Basis of Veterinary Disease. Mosby, 2006 year.
2. Jarov A.V. Patologicheskaya anatomiya jivotnyx. Uchebnyk Izdatelstvo «Lan», Moskva 2013

Internet saytlari

1. www.ziyo.net.uz.
2. www.zooveterinarya.ru
3. www.sea@mail.net21.ru
4. www.veterinary.ru
5. www.fvat-academy.uzsci.net

